

1. Prehistoria – wykład

1. Pojawienie się człowieka

a) teoria kreacjonizmu, a teoria ewolucji Karola Darwina

Do XIX w. obowiązywała teoria kreacjonizmu, zgodnie z którą świat i ludzi stworzył Bóg (lub bogowie). W 1859 r. Karol Darwin opublikował dzieło „*O powstawaniu gatunków drogą doboru naturalnego*”, w którym zakwestionował teorię kreacjonizmu i przedstawił teorię ewolucji – życie na Ziemi jest efektem ewolucji gatunków. Człowiek ewoluował.

b) pojęcia antropogenezy i antropologii

Antropogeneza – pochodzenie i wczesne dzieje człowieka.

Antropologia – nauka zajmująca się antropogenezą .

c) charakterystyczne cechy biologiczne rodziny człowiekowatych:

- budowa szkieletu,
- budowa i objętość czaszki,
- uzębienie,
- pionowa postawa ciała,
- dwunożny chód.

2. Ewolucja człowieka – tabela

3. Człowiek w paleolicie

a) paleolit – starsza epoka kamienna, która przypada na okres od pojawienia się hominidów do rewolucji neolitycznej.

Nazwa epoki – paleolit – pochodzi z greki i jest związana z umiejętnością wytwarzania narzędzi kamiennych poprzez uderzanie kamieniem o kamień (łupanie kamienia)

b) charakterystyka życia i kultury hominidów (wytwarzanie narzędzi, ich, używanie, gospodarka, sztuka, symboliczny język, wierzenia, organizacja życia społecznego)

Hominidzi – istoty człowiekowate pojawiły się we Wschodniej Afryce około 7 mln lat temu. Nie przypominały one współczesnych ludzi. Australopitek poruszał się na dwóch nogach w pozycji wyprostowanej. Jako pierwszy żył na obszarach rzadziej zalesionych i na sawannach. Nie potrafił jeszcze wytwarzać narzędzi – wykorzystywał tylko kamienie i drewno jako narzędzia.

Homo habilis (człowiek uzdolniony / zręczny) Pierwszy przedstawiciel gatunku „homo” – pojawił się około 2,5 mln lat temu. Wytwarzał samodzielne narzędzia – potrafił odfekować i ostrzyć kamień.

Homo erectus (człowiek wyprostowany) potrafił swobodnie poruszać się na dwóch nogach, wytwarzał już kamienne narzędzia takie jak: pięściaki, przebijaki, ostrza, skrobaki. Był prawdziwym myśliwym, który za zwierzyną zawędrował aż do Europy i Azji. Mógł to zrobić gdyż znał i korzystał z ognia. Żył w grupach około 20 – 30 osób. Prowadził koczowniczy tryb życia, korzystał z jaskiń. Zajmował się zbieractwem i myślistwem.

Homo sapiens neandertalensis (człowiek rozumny neandertalski) był jeszcze bardziej rozwinięty. Umiał rozpalać ogień, tworzyć skórzane ubrania, umiał wydawać artykułowane dźwięki – umiał mówić, grzebał swoich zmarłych. Oprócz tego polował na mamuty w grupach, łowił ryby.

Homo sapiens sapiens (człowiek rozumny właściwy) pojawił się około 200 tys. lat temu i przez dłuższy czas żył obok Neandertalczyka. Ostatnio badacze w okolicach Karmelu w Izraelu dokonali odkrycia szczątków, które świadczą o tym, że Neandertalczyk i *Homo sapiens* żyli koło siebie pokojowo, a

nawet się ze sobą krzyżowali. Od około 30 tys. lat temu Homo sapiens sapiens pozostał jedynym gatunkiem hominidów. Był z nich najinteligentniejszy i najzręczniejszy. Potrafił wykonywać precyzyjne narzędzia: igły, haczyki z kości zwierząt, noże, toporki, groty włóczni. Nauczył się gładzić kamień. Stworzył również łuk. Żył w jaskiniach lub szałasach. Zdobił je (około 20 – 10 tys. p.n.e.) – malowidła w jaskiniach w Lascaux (Francja) lub Altamira (Hiszpania), grzebał swoich zmarłych zgodnie ze skomplikowanym rytuałem. Prawdopodobnie stworzył pierwszą religię. Umiał myśleć abstrakcyjnie. To właśnie gatunek Homo sapiens sapiens osiedlił się i dał początek współczesnemu człowiekowi.

4. Rewolucja neolityczna – ok. X - VIII tys. lat p.n.e.

Rewolucja neolityczna - był to proces, który charakteryzował się zmianą trybu życia ludności z koczowniczego na osiadły oraz przejściem od myślistwa i zbieractwa do rolnictwa i hodowli.

a) uwarunkowania rewolucji neolitycznej

- zmiany klimatyczne (gwałtowne ocieplenie klimatu) spowodowały wyginięcie różnych gatunków zwierząt i roślin; tradycyjne obszary, na których mieszkał człowiek ulegały stepowieniu i pustynnieniu; człowiek zaczął szukać nowych obszarów i nowych źródeł pożywienia
- pojawienie się doskonale nawodnionych dolin na obszarze Żyznego Półksiężycza z dziko rosnącymi trawami (pszenica i jęczmień) oraz z dzikimi zwierzętami (kozy, owce), które można było udomowić i które gwarantowały dostateczną ilość pożywienia.

b) obszar Żyznego Półksiężycza – obszar o kształcie przypominającym półksiężyc, obejmujący niziny późniejszej Mezopotamii (doliny rzek Tygrys i Eufrat) od Zatoki Perskiej aż po Wybrzeże Morza Śródziemnego, oraz ziemie wschodniego krańca tego Morza od Syrii po Palestynę.

c) charakterystyka życia ludzi w okresie neolitu

- prowadzili osiadły tryb życia mieszkając w szałasach lub chatkach budowanych z kamienia, drewna, gliny, lub oblepianych gliną,
- uprawiali ziemię i udomowili zwierzęta rozpoczynając rolnictwo i hodowlę
- ubierali się w tkaniny
- lepili z gliny garnki i inne naczynia
- polowali na zwierzęta
- łowili ryby

d) osiągnięcia epoki neolitu

- nauczanie się tkactwa, uprawy ziemi, hodowli zwierząt,

5. Protomiasta

a) przyczyny utworzenia protomiast

- dostatek pożywienia w dolinach Żyznego Półksiężycza
- dzięki rolnictwu i hodowli po raz pierwszy ludzie dysponowali nadwyżkami żywności
- magazynowanie nadwyżek żywności
- konieczność obrony nadwyżek
- część ludzi zaczyna zajmować się rzemiosłem
- tworzenie osad protomiejskich – osad przypominających miasta, a których mieszkańcy zajmowali się uprawą roli

b) opis protomiast: Jerycha i Çatal Höyük

- **Jerycho** – protomiasto w Palestynie, które powstało około 8000 tys. lat p.n.e. na obszarze Żyznego Półksiężycza. Domy były zbudowane z plecionki pokrytej gliną. Protomiasto było

otoczone potężnym murem o wysokości 5m. i szerokości 3 m. (biblijne mury Jerycha). Mieszkało tam ok. 2000 – 3500 ludzi.

- Çatal Höyük – protomiasto na obszarze współczesnej Turcji, które powstało ok. 7500 – 6000 lat p.n.e. Domy z kamienia i suszonej na słońcu cegły, przylegały do siebie ściśle tworząc zabudowę przypominającą miasta Indian Pueblo. Każdy dom ok. 25 m² z otworem w dachu, przez który się wchodziło po drabinie do środka. Nie było ulic – mieszkańcy przemieszczali się po dachach o różnej wysokości co zapewniało bezpieczeństwo (wystarczyło schować drabiny). Osadę ta zamieszkiwało około 10000 ludzi

6. Doliny wielkich rzek

a) wielkie rzeki nad, którymi rozwijała się rolnictwo:

- Nil - Egipt
- Tygrys i Eufrat – Mezopotamia
- Indus – Indie
- Jangcy – ciang i Huang – ho – Chiny

b) znaczenie wielkich rzek

- tylko w ich dolinach miały szansę powstać duże osady ludzkie, gdyż rzeki wylewały nawadniając pola i niosąc żyzny muł

c) ewolucja struktury społecznej

- wszyscy mieszkańcy protomiast są sobie równi i uprawiają rolę
- wraz z nadwyżką żywności część z nich może zacząć wytwarzać towary (np. tkąć tkaniny lub lepić naczynia z gliny) i je wymieniać na żywność – pojawia się rzemiosło i handel, a wraz z tym różnicowanie zawodowe
- budowa systemu irygacyjnego (tamy, kanały doprowadzające wodę na pola) wymagała zbiorowego wysiłku i współpracy większych grup. Potrzebna była koordynacja działań ludności i społeczny podział pracy
- rozwój rzemiosła i handlu doprowadził do różnicowania społeczeństwa pod względem zawodowym i majątkowym (chłopi, rzemieślnicy, kupcy)
- wraz z rozwojem nowych wierzeń (kult sił przyrody) pojawia się warstwa kapłanów
- pod koniec epoki neolitu pojawia się warstwa przywódcza, ludzie którzy organizują pracę społeczności i odpowiadają za jej obronę. Pojawia się władca – król, który jest jednocześnie najwyższym kapłanem i sędzią oraz naczelnym wodzem. Powstają urzędy a wraz z nimi administracja. Władca rządzi w oparciu o kapłanów i urzędników. Społeczeństwo uległo hierarchizacji – podzieliło się na warstwy w zależności od wykonywanej pracy, posiadanego majątku i prestiżu jakim się cieszyli.

7. Narodziny cywilizacji

a) pojęcie cywilizacji

Cywilizacja – termin jest związany z łac. słowem *civitas* – miasto. Cywilizacja to suma osiągnięć technicznych i kulturowych; wytwór społeczeństwa, które osiągnęło wysoki poziom rozwoju prowadzący do powstania struktur państwowych.

Cywilizacja – (łac. *civilis* – obywatelski) stan, poziom rozwoju, jakie osiągnęło społeczeństwo w danej epoce historycznej, ze szczególnym uwzględnieniem poziomu kultury materialnej, która jest wskaźnikiem opanowania przez ludzi sił przyrody i wyzyskania jej bogactw na swoje potrzeby i w celu dalszego rozwoju.

Cywilizacja – całokształt materialnego i duchowego dorobku społeczeństwa, wytworzonego w ciągu dziejów i przekazywanego z pokolenia na pokolenie

b) geneza wykształcenia się pierwszych państw

- hierarchizacja społeczeństwa – zróżnicowanie społeczeństwa z punktu widzenia „ważności” jednostek i grup w zależności od wykonywanej pracy i posiadanego majątku i prestiżu
- rewolucja urbanistyczna – pojawienie się miast, w których mieszkają nie tylko rolnicy ale i rzemieślnicy, kupcy czy kapłani (urbanizacja). Pierwsze miasta stały się podstawą powstania pierwszych organizacji państwowych
- rozwój religii, powstanie świątyń
- pojawienie się władzy i aparatu urzędniczego, który zarządza miastem
- pojawia się pismo wraz z koniecznością zapisu rachunków przez kupców i świątynie

Gospodarka w okresie prehistorii:

- miała charakter **zorganizowany** – była to gospodarka zbieracko-łowiecka. Współdziałanie ze sobą ludzi podczas np. polowania doprowadziło do wykształcenia się języka (przygotowanie, obmyślenie planu, precyzowanie zadań poszczególnych osobników, podział łupów, analiza kłęski i popełnionych błędów zmusiły ludzi do wykształcenia komunikacji werbalnej)
- miała charakter **naturalny** – człowiek starał się wytworzyć wszystko co było mu potrzebne do życia
- gospodarka oparta na wymianie barterowej – ludzie wymieniali się produktami swej pracy